Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi

Azərbaycan dilinin Orfoqrafiya Normaları

- "Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə"Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 2 yanvar tarixli 835 nömrəli Fərmanının 2.1-ci bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Dil Komissiyası ilə razılaşdırmaqla, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti "Azərbaycan dilinin Orfoqrafiya Normaları" təsdiq edilmişdir.

ORFOQRAFİYA LÜĞƏTİ

Azərbaycan dilinin lüğətində Azərbaycan mənşəli sözlər tələffüz edildiyi kimi yazılır:

addım, dəniz, gəlin, günəş, qoşun, oğul, qaranquş

Son səsi [x], bəzən [ğ] kimi tələffüz olunan Azərbaycan mənşəli sözlər q hərfi ilə yazılır:

ayaq, barmaq, bulaq, dayanacaq, qatıq, qonaq, qorxaq

Saitlə başlayan şəkilçi qoşulduqda k-y əvəzlənməsi olur: *otağa, bulağın, qonağımız*

Son səsi [x′] kimi tələffüz olunan çoxhecalı Azərbaycan mənşəli sözlər k hərfi ilə yazılır:

bilək, birlik, külək, ürək, üzərlik, üzük

Saitlə başlayan şəkilçi qoşulduqda k-y əvəzlənməsi olur: *biləyi, birliyimiz, ürəyim, üzüyün*

Son səsi [k′] kimi tələffüz olunan bir qrup alınma sözlər q hərfi ilə yazılır:

filoloq, ittifaq, müstəntiq, natiq, şəfəq, üfüq, vərəq

Saitlə başlayan şəkilçi qoşulduqda dəyişiklik baş vermir: *filoloqa, şəfəqi, üfüqə*

Son səsi [k] kimi tələffüz olunan alınma sözlərə saitlə başlanan şəkilçi qoşulduqda dəyişiklik baş vermir:

əmlak – əmlaka, iştirak – iştirakımız, şərik – şəriki

Son səsi [t], bəzən də [d] kimi tələffüz olunan çoxhecalı Azərbaycan mənşəli sözlər d hərfi ilə yazılır:

bulud, palıd, söyüd

Son səsi [ç], bəzən də [c] kimi tələffüz olunan sözlər c hərfi ilə yazılır:

qılınc, ülgüc, kərpic

Tərkibində o hərfi olan alınma sözlər [a] və ya [o] ilə tələffüz edilməsindən asılı olmayaraq, o ilə yazılır:

avtomat, kollec, kollektiv, laborant, Moskva, motor, obyekt, Odessa, poema, poeziya, problem, professor, solist, velosiped

İkinci hecasındakı saiti [i], bəzən də [ü] kimi tələffüz olunan ərəb mənşəli sözlər tarixi-ənənəvi prinsipə əsasən i ilə yazılır:

külli, müdir, müdrik, müflis, müxbir, müxlis, münbit, münsif, mürid, mürşid

Mühüm, müşkül və *üfüq* sözlərindəki ikinci heca ***ü*** hərfi ilə yazılır

Mənbə dildə [u] saitli alınma sözlər ü hərfi ilə yazılır:

bülleten, büro, jüri, karbürator, kompüter, paraşüt, süjet, şlüz

Mənbə dildə birhecalı sözlər iki cür yazılır:

iki saitlə yazılanlar:

cisim, eyib, ətir, feil, fəsil, fikir, heyif, isim, izin, qəbir, qədir, qisim, meyil, nəsil, ömür, səbir, sətir, sinif, şeir, şəkil, zehin

bir saitlə yazılanlar:

cəbr, əmr, həbs, həsr, hökm, hüsn, hüzn, kəsr, qəbz, qəhr, qəsr, nəbz, nəfs, nəsr, sehr, sədr, üzr, üzv, zülm

Rus dilində tərkibində ц hərfi olan alınma sözlərin yazılışı:

ümumi isimlərdə:

- s hərfi - *aseton, dosent, konsert, lisey, kulminasiya, aksiya, sement, sirk*
- *Metso, vitse, blits, ratsiya* istisnadır

xüsusi isimlərdə:

- sözün əvvəlində **s** - *Setkin, Siolkovski*
- sözün ortasında və axırında isə **ts** - *Motsart, Muromets, Vorontsov*

Rus dilində tərkibində щ hərfi olan alınma sözlərin yazılışı:

sözün əvvəlində və sonunda **ş** yazılır

- *Şedrin, Şerba, Şors, borş*

ortasında qoşa **ş** ilə yazılır

- *meşşan, Vereşşagin*

H samiti ilə başlanan alınma sözlər h ilə yazılır:

Haaqa, Hamburq, harmoniya, Havana, Hegel, hippodrom, hospital, humanizm

1-2-ci hecasında samiti həm [m], həm [n] kimi tələffüz olunan alınma sözlər n ilə yazılır:

anbar, günbəz, İstanbul, qənbər, sünbül, şənbə, tənbəl, zanbaq, zənbil

-iy, -skiy ilə bitən xüsusi isimlərin sonundakı y yazılmır:

Qordlevski, Qorki, Mayakovski, Yaroslavski

Kimyəvi element adları əslinə uyğun olaraq yazılır:

kalium, maqnezium, natrium

Kimyəvi element adları əslinə uyğun olaraq yazılır:

kalium, maqnezium, natrium

Əsli w samitli alınma sözlər v hərfi ilə yazılır:

veb-sayt, Vilyam, vörd

Əsli [q] samitli alınma sözlər incə saitli hecalarda g ilə yazılır:

biologiya, dialektologiya, general, geologiya, gigiyena, etimologiya, gitara

Mənbə dildə tərkibində qq, ll, mm, pp, tt samitləri olan Avropa mənşəli aşağıdakı alınma sözlər bir samitlə yazılır:

aqlütinativ, paralel, teleqram, aparat

apellyasiya, attestasiya və akkreditasiya sözləri istisnadır

Təkhecalı sözlərin sonunda qoşa samitin hər ikisi yazılır:

fənn, haqq, hiss, xətt, küll, rədd, sirr, zənn, zidd

samitlə başlanan şəkilçi artırıldıqda, qoşa samitlərdən biri düşür:
fənn – fənlər, haqq – haqsız, xətt – xətdən, sirr – sirlər

Hiss və *küll* sözləri istisnadır. *Hiss* sözünə yalnız **–siz** şəkilçisi artırıldıqda, **s** düşür

Söz sonunda qoşa s samitli aşağıdakı alınma sözlər bir s ilə yazılır:

ekspres, konqres, kros, bras, stres

Press (mətbuat) sözü istisnadır

Söz ortasında qoşa s samiti olan aşağıdakı alınma sözlər bir s ilə yazılır:

aksesuar, kaset, masaj, pasaj, şose

Tərkibində a-, anti-, ba-, bi-, na-, pre- ön şəkilçiləri olan sözlər bitişik yazılır:

anormal, antivirus, baməzə, bisavad, nalayiq, prepozisiya

Anti şəkilçisindən sonra xüsusi isim gəldikdə, defis işarəsi qoyulur: *Anti-Azərbaycan*

Ahəng qanununa tabe olmayan və bir cür yazılan şəkilçilər:

i : samitlə bitən sözlərdə **-i;** *cənubi, daxili, elmi, həyati, Naxçıvani, şimali, Şirvani, tarixi*

i : saitlə bitən sözlərdə isə şəkilçinin əvvəlinə **v** samiti artırılır: *ailəvi, dairəvi, Gəncəvi, kütləvi*

-vari : *buynuzvari, qalxanvari, üzükvari, yüngülvari*

-keş : *qayğıkeş, zəhmətkeş, cəfakeş*

-daş : *yoldaş, əməkdaş, yurddaş, soydaş*

-stan : samitlə bitən sözlərdə şəkilçinin əvvəlinə **ı, i, u, ü** saitlərindən biri artırılır: *Dağıstan, Türkmənistan*

-gil : *bacımgil, xalamgil, Əhmədgil*

-zadə : *xanzadə, bəyzadə, Axundzadə*

İki cür yazılan şəkilçilər:

kar samitlə bitən sözlərdə: **-qan, -kən;** cingiltili samitlə bitən sözlərdə **-ğan, -gən** : *çalışqan, deyingən*

-ağan, -əyən şəkilçisi: *qaçağan, güləyən, küsəyən*

Dörd cür yazılan şəkilçilər:

-kı, -ki, -ku, -kü şəkilçisi: *axşamkı, bildirki, səhərki, gündüzkü*

sifət və isim düzəldən **-ı, -i, -u, -ü** şəkilçisi: *darçını, badımcanı, narıncı, çərkəzi, armudu, gümüşü*

saitlə bitən sözlərdə bu şəkilçinin əvvəlinə **y** samiti artırılır: *bənövşəyi, buğdayı, xurmayı, sürməyi*

Rəqəmlə yazılan miqdar saylarına mənsubiyyət və hal şəkilçiləri əlavə edildikdə, şəkilçidən əvvəl defis qoyulur:

2-yə, 3-də, 5-i, 6-nın, 17-si, 20-dən

Rəqəmlərdən sonra ahəng qanununa görə sıra sayının şəkilçisi ixtisarla (-cı, -ci, -cu, -cü) yazılır:

2-ci, 3-cü, 6-cı, 10-cu

Roma rəqəmlərindən sonra şəkilçi yazılmır:

beşinci – V, onuncu – X

Bitişik yazılır:
bir vurğu ilə deyilən müxtəlifmənalı sözlər: *arabir, balacaboy, beşillik, beşmərtəbəli, bugünkü, dilucu*
eyni feil kökünün təkrarı və **a, ə, ha** bitişdiriciləri vasitəsilə yaranan mürəkkəb isimlər: *qaçaqaç, kəsəkəs*
eyni sözün təkrarı və ***ba, bə*** bitişdiriciləri vasitəsilə yaranan mürəkkəb zərflər: *addımbaaddım, aybaay*
aero-, aqro-, audio-, avia-, avto-, ekzo-, endo-, elektro-, foto-, makro-, mikro-, mini-, mono-, multi-, nano-, neo-, oksi- oliqo-, paleo-, para-, post-, proto-, psevdo-, psixo-, stereo-, super-, tele-, termo-, trans- ultra-, ümum- morfemləri olan mürəkkəb sözlər: *aeroklub, aqromüxtəliflik, audioəlaqə, aviasalon, avtopark, endoplazma, mikrocərrahiyyə, elektromaqnit, fotoçəkiliş, miniavtobus, transmilli, ultrasəs*

Defislə yazılır:
qoşa sözlər: *adda-budda, aşıq-aşıq, az-maz, dedi-qodu, əzik-üzük, hələm-qələm*
tərkibində **art-, eks-, əks-, kontr-, qeyri-, ober-, veb-, vitse-** olan sözlər: *art-obyekt, eks-prezident*
izafət birləşmələri: *həddi-büluğ, külli-aləm, külli-ixtiyar, nöqteyi-nəzər*
mürəkkəb coğrafi sözlər: *cənub-qərb, şərq-qərb, şimal-şərq*
mənaca bir-birinə yaxın və ya əks anlayışları bildirən sözlər: *ağıllı-kamallı, az-çox*
ölçü vahidlərini bildirən isimlər: *kiloelektron-volt, kilovat-saat*
birinci tərəfi **açıq**, **tünd**, **ala** sözlərinin iştirakı ilə yaranan mürəkkəb sifətlər: *açıq-sarı, tünd-göy, ala-seyrək.* **təhər** olan sifətlər istisnadır: bu cür sözlər bitişik yazılır: *göytəhər*

Qoşmalar:

təkhecalı qoşmalar (-can, -cən, -dək, -tək) aid olduqları sözə bitişik yazılır: *dağacan, evəcən*

ikihecalı qoşmalar (ilə, kimi, qədər, ötrü, təki, üçün) sözdən ayrı yazılır: *gəmi ilə, adam kimi*.
İlə qoşması samitlə bitən sözlərdə -la, -lə şəklində bitişik yazıla bilər: *qatarla, qələmlə*.
Etibarilə, məqsədilə, münasibətilə, vasitəsilə sözləri bitişik yazılır.

Ədatlar:

ayrı yazılır: *daha gözəl, dedim də, di get, ən yaxşı, gör ha*

-mı, -mi, -mu, -mü; -sana, -sənə, -ca, -cə ədatları bitişik yazılır: *Qəşəngdirmi? Oxudumu?*

Nidalar:

Eyni nidanın təkrarından əmələ gələn nidalar defislə yazılır: *bəh-bəh, ha-ha-ha*

Müxtəlif sözlərdən əmələ gələn nidalar ayrı yazılır: *ay aman, ay haray*

Bağlayıcılar:

mürəkkəb olan bağlayıcılar bitişik yazılır: *çünki, habelə, halbuki, həmçinin*

Tərkibi bağlayıcılar və bağlayıcı sözlər ayrı yazılır: *belə ki, buna görə, buna görə də, bunun üçün*

Birinci hərfi böyük yazılan sözlər:

Ad, soyad, təxəllüs və ləqəb bildirən sözlərin (*bəy*, *oğlu* və *qızı*-başqa) birinci hərfi : *Nizami Gəncəvi*

Xüsusi isimlər cəm şəkilçisi qəbul etdikdə: *Nizamilər, Füzulilər, Hacı Qaralar*

Bədii əsərlərdə heyvanlara və cansız əşyalara verilən adlar: *Alapaça, Badə, Bəng*

Tarixi hadisə, dövrlər, sülalələr, yazılı abidələrin adlarının birinci sözünün ilk hərfi: *Azadlıq meydanı, Çaldıran döyüşü*

Ölkə, muxtar respublika, vilayət, diyarların rəsmi adlarının tərkibindəki bütün sözlərin ilk hərfi: *Azərbaycan Respublikası*

Səmavi kitabların, fəza cisimlərinin adları böyük hərflə yazılır: *Quran, Bibliya, Əhdi-cədid*

Ali dövlət vəzifələri - *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Baş naziri*

Dövlət orqanları (qurumları), birlik, cəmiyyət, akademiya, universitet, kollec, teatr, filarmoniya, siyasi partiya, tarixi günlər kimi adların bütün sözlərinin (adına, üzrə, və, yanında, qarşı-başqa) birinci hərfi: Nazirlər Kabineti

Dövlət rəmzləri, tərkibində gün sözü olan və təqvimə düşən əlamətdar günlərin adlarında bütün sözlər: *Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni, Beynəlxalq Qadınlar Günü*

Məşhur tarixi gün və bayram adlarında yalnız birinci sözün ilk hərfi: *İyirmi yanvar, İyirmi səkkiz may*

Birinci hərfi böyük yazılan sözlər:

Azərbaycan Respublikasının səhiyyə naziri, *Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatı* naziri tipli *mürəkkəb* adlarda *sahə (səhiyyə)* və *vəzifə* (nazir) *bildirən sözlər kiçik hərflə yazılır*
Lisey, gimnaziya, vəqf, məktəb, fakültə, şöbə sözləri olan adlarda ilk söz böyük, sonrakı sözlər kiçik hərflə: *Avropa liseyi*
Okean, *dəniz, çay, göl, şəhər,* rayon, *qəsəbə, kənd,* prospekt, meydan, *küçə,* xiyaban, saray, qala, *türbə,* qoruq, *boğaz, düz,* ada, burun, *körpü, düzənlik, dağ, səhra, dərə* sözləri olan adlarda ilk söz: *Sakit okean*
Fəxri adların özək hissəsini təşkil edən ilk söz böyük hərflə, sonrakı sözlər kiçik hərflə yazılır: *Əməkdar müəllim Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı* mürəkkəb adlarında hər üç söz böyük hərflə yazılır
Orden, medal, *bədii əsər,* opera, balet, kinofilm, *qəzet,* jurnal, kinoteatr, mehmanxana, *nəşriyyat,* kafe, restoran və s. adları dırnaqda və *birinci sözü* böyük hərflə yazılır: *"Vətənə xidmətə görə"* ordeni

İxtisarlar (akronimlər) və qısaltmalar:

tam ixtisarlar *(akronimlər)* və qısaltmalar aid olduqları sözlərə uyğun olaraq böyük hərflə yazılır: *Azərbaycan Respublikası* - *AR*

tam ixtisarlar ümumi isimlərə aid olduqda kiçik hərflə yazılır: *metr - m, cild - c, və sairə - və s*

yarımçıq ixtisarlar aid olduqları sözlərə uyğun olaraq, *böyük və ya* kiçik hərflərlə, mürəkkəb adların tərkib hissələri isə bitişik yazılır: *akademik – akad., doktor – dok., dosent* - *dos.*

İxtisarlara *(akronimlərə)* əlavə edilən şəkilçilər son səsin tələffüzünə uyğun olaraq yazılır: *AMEA-dan, MDB-nin*

Sözün sətirdən sətrə keçirilməsi:

Sözlər sətirdən sətrə hecalarla keçirilir: *və-tən*

Sözün bir saitdən ibarət olan hecasını sətrin sonunda saxlamaq və ya yeni sətrə keçirmək olmaz: *a-ilə*
Sözlər sətirdən sətrə bu şəkildə keçirilir: *ai-lə*

Saylar rəqəmlə yazıldıqda, onlara artırılan şəkilçilər sətirdən sətrə keçirilmir: *5-cilər*

İxtisarlara *(akronimlərə)* əlavə edilən şəkilçilər son səsin tələffüzünə uyğun olaraq yazılır: *AMEA-dan, MDB-nin*

Ad və ata adlarının bir hərfdən ibarət qısaltmalarını (*M.F.Axundzadə*) sətrin sonunda saxlamaq olmaz

DİQQƏTİNİZƏ GÖRƏ SAĞ OLUN!